

ADÁMOS ÉS RÉGI EMLÉKEI*

A Kis-Küküllő örökösen szőke vize mellett, közvetlenül Dicsőszentmárton alatt, egy szépen fejlődő község, Ádámos terül el.

A Kis-Küküllő bal partján fekvő falu egy része a térre épült, más része emelkedettebb, oldalas fekvésű, s a község alsó részén két, egymás mellé épített templom vonja magára a figyelmet. Közeliükben néhány móddal épült régebbi nemesház mellett az iskolát találjuk. Szomszédjukban, a községi kereszttutak találkozásánál kis piac alakult boltokkal és mézsárszékkal. Innen egy patakocska mellett utca húzódik dél felé, s vele párhuzamosan, a patak túlsó oldalán, a Nemesek utcájában a régi Küküllő megyei kisnemesség néhány egyszerű házat találjuk, míg a keresztúttól keletre három nagyobb szép kúriás belsőség terül el. Az egyik ezek közül a Horváth—Toldy Lajosnéé, a másik a Kovácsy család tulajdona volt; a harmadik pedig egy tipikus Küküllő megyei százados kúria, mely előbb a Pákei, vele a Kövendi Gál családé, s ezek után sokáig a Szántner családé volt.

E templomok és udvarházak környéke a falu legrégebbi magva. A déli részen két út szögletében áll egy domboldalon a régi ortodox kis fatemplom és temető. Közeliükben találjuk a zsidó temetőt is. E templomok közül az egyiknek aajtáján az 1692. évszám volt olvasható, s az ádámosi románság legrégebbi épületterméke volt. A nagy új templom már a falu felső részére épült.

Magának a községnek a történetéről ötszáz évre nyúlnak vissza az okleveles adatok. De kétségtelen, hogy Ádámos ennél sokkal régebbi település. A falu Sövényfalva felé eső domblépcsőjén, a régi kavicsbányánál talált ősemberi agyagedény-töredékek bizonyítják, hogy ott már több ezer évvel ezelőtt is emberi települések voltak.

A falu neve régi oklevelekben *Adamus*, azaz Ádámos alakban fordul elő. Ez pedig az Ádám név latinosa alakja. Ebből fejlődött aztán magyaros formára az Ádámos név, mely a bibliai Ádám nevét örököltette meg a község nevében.

A falu első okleveles említése 1435-ből való; ekkor Zsigmond király Radnóttal és több mint tíz más környékbeli faluval együtt a Bogáthi Imre fiának, Péternek adományozta. Ez a Radnóti előnévvel szereplő Bogáthi család azonos volt a szász eredetű Altamberger családdal, de már a XV. század folyamán előkelő magyar családokkal házasodott össze és elmagyarosodott. Később nagy szerepet vitt; az 1600-as évek elején már ki is halt. Ádámoson 1438-ban ott találjuk a Baládfiakat is. Abban az évben közülük Péter és Baládfi Tamás fia, István éppen osztályos pert folytattak egymás közt Ádámosért. Ez a család pedig ismét abból a nagy és híres Szalók-nemzetségből származott, melynek a két Küküllő mentén, Küküllővártól a Székelyföldig számos faluja volt; a Baládfiakon kívül e nemzetségből ágaztak ki többek közt a kihalt Kendi, Darlaczi, Czikmártori és Hosszúasztori családok.

* Megjelent a „Művészettörténeti tanulmányok“ c. munkájában, Kriterion könyvkiadó, Bukarest, 1982. 168—170.

A Baládfi és Bogáthi családokon kívül az 1526-i oklevelek valószínűleg házasság révén említik még idevaló birtokosokul az ádámosi Horváth, az ádámosi vagy csapói Porkoláb, az Orbonász, valamint az Arad megyei eperjesi Patócsy családot is. Utóbb a XVI. század végétől a lecskei Sulyok s legvégétől a szamosfalvi Mikola családok a földbirtokosok. A XVII. száz évben ezek után és mellé 1666-tól egy időre odakerültek a Petkiek is.

A Mikolákból Ádámos régi birtokosai közül Mikola László volt az utolsó. Mikor az ő apja, Zsigmond, itt malmot építtetett, ennek útja az unitárius egyház helyén vezetett át, amiből sok békétlenség következett. Ennek megszüntetésére a katolikus Mikola László 1688-ban malma szombati vámját örökre az unitárius egyháznak engedte át temploma fenn tartására. Ádámosi birtokát különben később elzalogosította Csáky Zsigmondnak, s midőn a Mikola család 1738-ban kihalt, a számos örökségigénylő család közül Haller János erdélyi kormányzó s leányági utódai közül a Mikesek lettek egy időre Ádámos legnagyobb birtokosai.

Ezeken kívül azonban Ádámosnak mindig számos közép- és kisnemes családja volt, s ezeknek több évszázadon keresztül szép számú magyar és román jobbágy, valamint zsellér szolgált. Hosszú névsor telne ki belőlük, ha századokon-át felsorolhatnók őket. Csak jéelítőül említjük közülük a XVII. százévből a rugonfalvi székely Benedekfieket és a héjasfalvi Maróthiakat. Az egyik erdélyi Végh család itt szerezte 1686-ban címeres nemességét, és innen írja előnevét. A XVIII. században viszont egy Ádámosról származott Hunyadi Ferenc nevű híres kolozsvári ügyvéd és városi tanácsos kapott ádámosi előnévvel nemességet, s innen írta magát nagy történelmi festőnk, Székely Bertalan is. A későbbi kisbirtokosok közt hosszabb-rövidebb ideig a Jármiak, Donáthok, Rápoltiak, Pászthayak, aranyosrákosi Nagyok vagy Rákossyak, s velük a Pákeiek, Kövendy Gálok, Pávai Vajnák, a Buda és Mihály család, valamint a főleg székely eredetű családok közül a lokodi Sándorok, a kibédi Péterfiek, Keresztesek, Engiek, az albisi Csomóssok, a karatnai Bodók szerepeltek hosszabb-rövidebb ideig a kisebb birtokosok sorában. Rajtuk kívül itt éltek vagy élnek még a Boeskaí, Jósvai, Köpeczi, Kiss, Kontcz, Szócs és más családok is. Azokból a egykori derék jobbágycsaládokból, melyeket egy 1692-ből való oklevél főlemlít, s akik a kisnemességgel együtt dolgozták meg Ádámos határát és népesítették be a falut, Bordi, Csikos, Koncsa, Kocsis, Ponta, Székely és Szentgyörgyi nevűeket találunk. Ez utóbbi család már 300 évvel ezelőtt is Ádámoson lakott. Az unitárius egyház 1726. évi összeírásában Ádámosról Czikra, Horváth, Kovács, Kúti, Pap és Szabó családneveket olvashatunk. Ebben az összeírásban azonban külön szerepelnek a „lengyel atyafiak“ is. Ezek azoknak a lengyel unitáriusoknak az utódaik voltak, kiket hazájukból 1660-ban a vallásukért kiűldöztek. Közülük mintegy 600 akkor Kolozsvárra települt, s ezekből újra néhány család Betlehembe és Ádámosra ment. Az utóbbiakról az 1695. évi ádámosi zsinat úgy határozott, hogy az ádámosi unitárius papnak ők is bérrel tartoznak. Idővel aztán beolvadtak a magyarok közé. Az utolsó közülük a századfordulón egy Sinczky nevű molnár volt.

A község épületei közül legrégebb az unitáriusok több mint 400 éves temploma. Az 1909-ben hozzáértő szakemberek tervei szerint megújított épület ott fekszik a Kis-Küküllő völgyében az országút mellett, s már csak azért is megérdemli a figyelmet, mert a közeli vidéknek a Kis-Küküllő völgyében a küküllővári több mint hétszázados református s a

szentélye lebontástól megcsönkultan álló dicsőszentmártoni unitárius templom után ez a legrégebb eredeti ízlésben maradt templom.

Utolsó javításakor belsejében, a falán talált 1518. évszám építési idejét jelezte, festett mennyezete pedig 1526-ban, tehát éppen a mohácsi veszedelem évében készült.

De az ádamosi unitárius templom egyik érdekes erdélyi történelmi nevezetességű emlék ezenkívül is. A XVII. százévben egyetlen helyen sem tartottak az unitáriusok annyi zsinatot, mint Ádámoson, s ezek mind ebben a templomban folytak le. 1618-tól 1695-ig tíz zsinat volt itt, s 1659. március 30-án az unitárius püspök, valamint a papság itt esküdött föl Barsai Ákos fejedelem hűségére, 1663. október 21-én pedig itt választották meg az unitárius egyház egyik legkiválóbb püspökét, Koncz Boldizsárt.

A református egyházközség századokig a szomszéd Sövényfalva leányegyháza volt. Temploma új épület, s maga az egyházközség is nemrég szerveződött önálló egyházközséggé. Ennek is van azonban egy értékes emléke: százéves, szépen faragott cinteremkapuja, mely egyike e vidék mindjobban ritkuló becses népi faemlékeinek.

KÓNYA ÁDÁM

KILYÉN VALLATÁSA*

Éppen kilenc évtizede annak, hogy Huszka József, ki már közleményekben ismertette a korábbi években általa feltárt középkori falfestmények sorát, a kilyéni unitárius templom falainak „vallatásához“ fogott. Valamiféle csalódás azonban érte a vidékre szakadt, kutató hajlamú, fiatal tanárembert. Alig titkolt keserűséggel számolt be erről a *Székely Nép* egyik 1887-es számában, az itt is felfedezett falfestmények sorsát illetően: „... fájdalom magamnak kellett újra bemeszeltetnem a múltnak emez ékesen szóló fényes tanújelét, mert csak azon feltétel alatt engedte meg a kaparást az unitárius főkonzisztórium“.

Kilencven év elteltével a kopottan emelkedő középkori épület falai megrázkódtak. Ily módon, akár a mesék magukat megrázó és hétszerte szebbé váló alakjaival történik, úgy kerültek elő napról napra, e sorok írójának szemei elé, az újabb és újabb középkori épületelemek, festett, faragott részletek. Többféle munkálatot egyesítő helyreállítási terv elkészítéséhez volt föltétlenül szükséges az épület tüzetes átvizsgálása (1978. június—július). Az építészet- és művészettörténetileg egyaránt értéket jelentő, fennmaradt elemek, részletek megőrzése csak így lehetséges. Régi adósságot törlesztünk, ha mindez valóra válik.

EDDIG TUDJUK

Természetesen, Orbán Balázs volt az első lelkiismeretes tudósító:

* Megjelent a FÓRUM (Sepsiszentgyörgyi Megyei Tükör Melléklete) 1978. júliusi számában, 20—21 l.